

Кравчук О. М. Матеріали Державного архіву Житомирської області про діяльність В. Дудича у 1921-1931 рр. / О. М. Кравчук, С. Л. Калитко // Матеріали XVI Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції. - Кам'янець-Подільський, 2020. - С. 225-228

О. М. Кравчук, С. Л. Калитко

МАТЕРІАЛИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ В. ДУДИЧА У 1921-1931 РР.

У статті подано біографію відомого діяча Української революції 1917-1921 рр. на Поділлі. Біографія доповнена матеріалами Державного архіву Житомирської області, які вперше вводяться у науковий обіг.

Ключові слова: В. Дудич, Поділля, Волинь, Вінниця, Житомир, споживча кооперація, політичні репресії.

Для повного розуміння подій Української революції 1917-1921 рр. важливе значення має висвітлення діяльності політичних діячів у регіонах. Великою політичною активністю на Поділлі відзначався В. Дудич. Цій грані його життя присвячено низку публікацій [10, с. 77-78; 11, с. 101, 102, 107, 112, 126; 42, с. 401-402]. Певний час побутувала думка, що у 1920 р. він був розстріляний радянською владою. Проте, завдяки виданню «Реабілітовані історію» [9, с. 670] автори дізналися і ознайомилися із архівно-слідчою справою по звинуваченню В. С. Дудича, що дозволило розширити знання з його біографії та діяльності.

Мета статті – подати більш повну біографію В. Дудича, вперше ввести у науковий обіг відомості про його життя у 1921-1931 рр.

Володимир Самійлович Дудич – літератор, громадський і державний діяч. Він народився 1885 р. у м. Острог на Волині (нині – Рівненська область) [5, арк. 2], закінчив духовну семінарію [5, арк. 68], у 1905 р. – п'ять класів гімназії. 1906 р. одержав свідоцтво вчителя народної школи. У 1911-1915 рр. навчався на юридичному факультеті Імператорського університету. У лютому 1902 –

грудні 1905 рр. обіймав посаду діловода 2-ї Київської жіночої духовної школи, у березні-вересні 1906 р. – діловод у канцелярії Київської Єпархіальної шкільної ради. У вересні 1906 – січні 1907 рр. – вчитель народної школи у Радомисльському повіті на Київщині, у січні – жовтні 1907 рр. – вчитель Радомисльської двохкласної школи [1, арк. 146-148]. 20 вересня 1907 р. брав участь в установчих зборах «Союзу сільських учителів Радомишльського повіту Київської губернії» [15, с. 44-52].

1907 р. арештований за справою «спілки вчителів». Був ув'язнений 1, 5 роки [11, с. 101]. У липні 1911 – грудні 1915 рр. – працював секретарем і помічником присяжного повіреного у Вінниці. У грудні 1915 – грудні 1916 рр. – конторник управління дорожніх робіт Південно-Західного фронту. У грудні 1916 – квітні 1917 рр. – торговельний агент Подільського союзу кредитних товариств [16, арк. 146-148]. Очолював Вінницьку організацію Української соціал-демократичної робітничої партії [11, с. 101]. Входив до Вінницької «Просвіти», у квітні 1917 р. обраний до її ревізійної комісії. Член Центральної Ради і Всеукраїнської ради робітничих депутатів. Один із ініціаторів прийняття 4 квітня 1917 р. шкільною комісією повітового земства постанови про викладання в школах «материнською мовою» і поповнення складу комісії представниками «Просвіти» [11, с. 107]. 16 квітня – 10 жовтня 1917 р. – редактор часопису «Подільська Воля», на сторінках якої закликав до підтримки Генерального Секретаріату Центральної Ради [16, арк. 148]. Зокрема, 10 вересня 1917 р. В. Дудич писав: «Настали такі часи, які переживала держава дуже давно. Треба ужити якихось надзвичайних заходів, щоб об'ратувати країну, щоб волі не дати загинути. При таких то обставинах приходиться нашому Генеральному Секретаріатові брати власті у свої руки і заводити новий лад на Україні. Наш обов'язок всіма силами допомогати тому Генеральному Секретаріатові в його роботі на користь народу в автономії України наш поратунок» [8]. У серпні 1917 р. обраний до Вінницької міської думи [11, с. 126, 128]. XIII надзвичайні Вінницькі земські збори у жовтні 1917 р. ухвалили резолюцію В. Дудича про необхідність припинення війни, наведення порядку та встановлення української національної влади на території губернії, а також

заснування осередків «Вільного козацтва» [3, арк. 98-103; 11, с. 112]. Кандидат на виборах до Українських Установчих зборів від Поділля. 10 жовтня 1917 – 9 квітня 1918 рр. – помічник Подільського губернського комісара [16, арк. 148]. Після переїзду у грудні 1917 р. канцелярії губернського комісара до Кам'янця-Подільського, В. Дудич «залишився у м. Вінниці керувати справами Губерніяльних інституцій Міністерства Внутрішніх Справ, що лишилися у Вінниці» [16, арк. 104]. За спогадами заступника Подільського губернського коменданта О. Євтухіва, «Помішником Губерніяльного Комісара з резиденції у Вінниці був д. Дудич, з котрим я розійшовся під кінець в поглядах в справі порядкування у місті і повіті. Він мав все більш гуманні тенденції, а я, яко військова людина, не міг з цим згодитись. І дійсно людність тоді настільки розхлябалася що її можна було перевести до належного вигляду тільки рішучими мірами, звичайно, не переходючи границь демократичности.» [20, арк. 82 зв.].

12 березня 1918 р. направив обіжник губернським установам про запровадження григоріанського календаря і центральноєвропейського часу [14, с. 102]. 14 березня 1918 р. у листі Міністерству внутрішніх справ пропонував призначити його тимчасово виконуючим обов'язки губернського комісара Поділля у зв'язку з відсутністю зв'язку з Кам'янцем-Подільським, спричиненого пошкодженням телеграфу і зруйнованими шляхами та необхідністю здійснення рішучих заходів в організації місцевої влади [16, арк. 114]. 9 квітня – 12 травня 1918 р. – в. о. губернського комісара [12, с. 401-402; 16, арк. 152]. Прагнучи зменшити залежність від австро-угорських військ, 26 квітня 1918 р. В. Дудич наказав повітовим комісарам не передавати арештованих «в розпорядження австро-угорської команди» [18, арк. 4].

Не підтримав встановлення гетьманату. Хоча 3 травня 1918 р. наказом гетьмана на нього було покладено відповідальність за утримання спокою і порядку в губернії [16, арк. 144], він розіслав всім повітовим комісарам і комендантам телеграму про скликання 7 травня місцевих з'їздів селян і робітників. На них передбачалося ухвалити резолюції, спрямовані проти гетьмана та обрати представників на Всеукраїнський селянський з'їзд в Київ

[17, арк. 1]. Однак втручання австро-угорських підрозділів, що заявили про підтримку нової влади, унеможливило скликання зазначених з'їздів [13]. 14 травня наказом гетьмана П. Скоропадського всі губернські комісари та їх помічники були усунені з посад [16, арк. 146]. 14 травня В. Дудич виїхав з Кам'янця-Подільського. В. о. голови губернської адміністрації став Управляючий Казенною палатою О. Броєцький [19, арк. 3].

Закликав до усунення гетьмана П. Скоропадського, за що 5 липня 1918 р. був заарештований австро-угорськими військами [4, арк. 27]. Підтримав протигетьманське повстання. 7 грудня 1918 р. призначений помічником завідуючого відділом праці при Директорії УНР. У грудні 1918 р. переобраний головою Вінницької організації Української соціал-демократичної робітничої партії [6, с. 118].

Загальні збори Вінницької організації УСДРП 11 грудня 1918 р. обрали В. Дудича до Вінницької філії Українського національного союзу [2]. За Директорії УНР Працював у міністерстві праці, директором департаменту загальних справ якого 2 січня 1919 р. затверджений урядом. 22 і 23 січня 1919 р. брав участь у засіданні уряду УНР як товариш (заступник) керуючого міністерства праці [7, с. 107, 109, 145, 626]. У лютому-серпні 1919 р. був Вінницьким повітовим комісаром, заступником Вінницького міського голови. 20 вересня 1919 р. делегований Вінницькою міською управою до Комісії у справі передачі Подільському товариству охорони культурно-історичних пам'яток будівлі комплексу «Мури» для музею [11, с. 102]. У вересні 1919 р. у Вінниці на установчих зборах Демократичного Союзу, до якого увійшли всі соціалістичні партії України, незважаючи на їх національну приналежність, обраний головою президії. Збори відбувалися 3, 17, 20 вересня. 27 жовтня 1919 р. як голова Демократичного союзу брав участь у бесіді з диктатором Західної області УНР Є. Петрушевичем [1, с. 283, 284].

Після остаточного встановлення радянської влади на Правобережній Україні, залишився на батьківщині.

На Волині В. Дудич працював у системі споживчої кооперації. У 1921-середині 1922 рр. – у Старо-Костянтинівському повіті, далі – до жовтня 1923 р.

у Чуднівській конторі. З жовтня 1923 р. у Житомирській райспоживспілці займав посаду інструктора-секретаря, з 1924 р. – завідувача організаційним відділом [5, арк. 59, 64]. З 1 жовтня 1925 р. до виїхав з Волині і повернувся до Житомира у 1929 р. Працював старшим інструктором райспоживспілки [5, арк. 66-67].

Арештований ГПУ 13 травня 1931 р. [5, арк. 68]. На час арешту був одруженим, виховував дочку Галину 11 років та сина Юрія 8 років [5, арк. 2]. Арештовувався органами ЧК-ГПУ і раніше [5, арк. 68].

Особливість архівно-слідчої справи В. Дудича полягає у тому, що вона містить витяги про його діяльність інших арештованих та протоколи очних ставок з 6-ма з них [5, арк. 7-58].

Ознайомлення з матеріалами справи вказують на прагнення співробітників ГПУ будь-яким чином довести вину В. Дудича у антирадянській діяльності, відповідним чином витлумачувати його вчинки.

Матеріали справи показують, що працюючи у кооперативних установах, В. Дудич довіряв певному колу людей своє бачення і оцінку політичних подій в країні. Це відбувалося у приватних розмовах наодинці або декількох осіб. ГПУ оцінювало ці висловлювання як контрреволюційні та спрямовані на створення організації для повалення радянської влади і відновлення УНР.

У 1921-1925 рр. В. Дудич відзначав зміну керівництва кооперативними організаціями. Замість осіб, яких він вважав свідомими українцями – «українські кадри», призначалися більшовицькі партійні працівники. Тому він закликав ставити на вакантні посади людей «відданих справі української народності, а українську інтелігенцію гуртуватися» [5, арк. 22, 44, 59].

Можливо з цих міркувань, навесні 1923 р. В. Дудич, під час роботи зборів Уповноважених Житомирської райспоживспілки, влаштував у приватному порядку, в гуртожитку, обговорення кандидатур для участі у виборах її правління. Були присутні дев'ять осіб. На виборах вони утворили фракцію безпартійних. Згодом деякі з них були арештовані і на допитах у 1931 р. назвали ці збори «оформленням округового керівництва української

контрреволюційної організації на Волині», що було відзначено у обвинувальному висновку [5, арк. 29, 33, 61-63, 69].

Щодо інших питань політичного життя, то на думку В. Дудича, процес русифікації за радянської влади посилювався порівняно з царським режимом. Відбувалося нищення пам'яток української національної культури, переслідувалися українські діячі, «більшовики поступово убивають в народі національне почуття». Україна перетворена у колонію радянської Росії, з неї вивозять всі цінності, взамін не дають нічого [5, арк. 60, 62]. Певні надії щодо трансформації радянської держави В. Дудичем покладалися на НЕП [5, арк. 19].

У розумінні В. Дудича політика влади на селі була спрямована на його знищення. У 1920-х рр. для цього використовувалися різні «продрозверстки та продподатки» [5, арк. 60]. Штучне форсування колективізації мало за мету «знищити все те, що є на селі свідоме і ще не перестало цуратися – визначати себе за українця» [5, арк. 67]. В. Дудич вважав, що потрібно легальними шляхами домогтися господарської самостійності України у складі СРСР, фіксованих відрахувань із республіканського бюджету у союзний, існування національної армії та командування [5, арк. 38].

Будь-які дії В. Дудича співробітники ГПУ трактували як злочинні. У 1924 р. республіканська газета «Вісті ВУЦВК» опублікувала заяву 66 представників української інтелігенції про співпрацю з радянською владою – «Декларацію 66». В. Дудич взяв дуже активну участь у створенні на Волині групи інтелігенції, яка б приєдналася до цього документу. Він виступив з доповіддю на зборах у Житомирі з цього приводу. Проте у свідченнях та обвинувальному висновку цей вчинок розглядався як тактичний крок для маскуванню існуючої контрреволюційної організації [5, арк. 17, 31, 65-66, 69].

Також В. Дудичу інкримінували шкідницьку діяльність. Керуючи оргвідділом райспоживспілки, він не вимагав відомостей про соціальне становище осіб, які вступали до спілки та поповнювали пайовий капітал. Цим користувалися куркулі, які всередині кооперації «розкладали, обкрадали її». Головними звинуваченнями були його висловлювання про неможливість примирення української інтелігенції з радянською владою та його причетність

до створення і керівництва організацією, що ставила за мету шляхом збройного повстання повалити радянську владу та відновити УНР [5, арк. 19, 25, 27-29, 34, 36, 38-40, 42, 43, 45, 60, 61, 64, 66-68, 72].

В. Дудич всі звинувачення відкидав, винним себе не визнав [5, арк. 46, 47-49, 58, 71].

Про його допит документи відсутні, про що свідчить опис паперів справи, складений після її завершення [5, арк. 77].

Керівництво Житомирського Оперативного Сектору ГПУ звинувачувало його за ст. 54-11 Карного кодексу УСРР – контрреволюційне збройне повстання і за висновком прокурора Житомирського Оперативного Сектору ГПУ клопоталася про застосування до нього – особливо соціально небезпечного елементу вищої міри соціального захисту – розстрілу [5, арк. 72-74].

Проте судова трійка при колегії ГПУ УСРР не знайшла достатніх підстав для цього, що свідчить про упередженість слідства. 16 лютого 1932 р. трійка постановила ув'язнити В. Дудича у концтабір терміном на п'ять років, обраховуючи термін з 13 травня 1931 р. [5, арк. 76].

Подальша доля В. Дудича залишається невідомою.

Реабілітований 4 травня 1989 р. [5, арк. 78].

Отже, матеріали справи доповнюють відомості про життя і діяльність В. Дудича після 1920 р., показують критичне сприйняття ним політики радянської влади, оскільки він залишався на ідейних позиціях української державності.

Джерела і література:

1. Білик Г., Венжик І., Желіховський В., Кароєва Т., Осадчук Т., Романюк І., Цукрук Л. Хронологія революційних подій на Вінниччині. // Українська революція (1917-1921) в іменах: вінницькі сторінки. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019.

2. Вісник Української Народньої Республіки. Офіційальна газета Директорії. 1918. Ч. 3.

3. ДАВіО, ф. Д-255, оп. 1, спр. 88.

4. ДАВіО, ф. Р-1543, оп. 1, спр. 4.

5. ДАЖО, ф. 5013, оп. 2, спр. 15774.

6. Директорія УНР у Вінниці у грудні 1918 р.: документи і матеріали / Автори вступної статті та упорядники: О. М. Кравчук, С. Л. Калитко, І. І. Ратушняк. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020.

7. Директорія. Рада Народних Міністрів УНР 1918-1920. Документи і матеріали. У 2 т. К.: Вид. ім. О. Теліги, 2006. Т. 1.
8. Дудич В. Тяжкі часи в Росії. // Свобода. 1918. Ч. 2. 3 січня.
9. Дудич Володимир Самійлович. // Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Житомирська область: У семи книгах. Житомир: «Полісся», 2008. Книга 2.
10. Кравчук О. Дудич Володимир Самойлович. // Українська революція (1917-1921) в іменах: вінницькі сторінки. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019.
11. Логінов О. В., Семенко Л. І. Вінниця у 1917 році: Революція у провінційному місті. Вінниця: Державна картографічна фабрика, 2009.
12. Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). К.: Вид. центр «Просвіта», 2008.
13. Поділля. 1918. № 44. 9 травня.
14. Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): Зб. док. та мат. / Упоряд. К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця: О. Власюк, 2008.
15. Філоретова Л. Боротьба професійних об'єднань учителів в Україні проти панівного ладу протягом другої половини 1907 року. // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка]. Серія: історичні науки. Кіровоград, 2008. Вип. 11.
16. ЦДАВО України, ф. 1792, оп. 1, спр. 1.
17. Там само, ф. 1793, оп. 1, спр. 1.
18. Там само, ф. 1793, оп. 1, спр. 51.
19. Там само, ф. 1793, оп. 1, спр. 94.
20. Там само, ф. 3795, оп. 5, спр. 78.